

BITKA ZA AERODROM

Rastislav Dinić

Ova studija slučaja je deo zajedničkih napora Centra za istraživanje, transparentnost i odgovornost (CRTA), Nacionalne koalicije za decentralizaciju (NKD), Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (BCBP) i Partnera za demokratske promene da podstaknu veće učestvovanje građana u odlučivanju kroz projekat „Građani imaju moć” koji podržava Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID). Stavovi izraženi u ovoj studiji slučaja isključivo su stavovi autora i ne odražavaju stavove USAID-a.

Dan nakon što je gradsko veće Niša 31. marta 2018. donelo odluku o prenošenju vlasništva nad aerodromom „Konstantin Veliki“ u ruke Republike Srbije, održan je prvi spontani protest Nišlija i Nišlijski pred gradskom kućom, u kojoj se nalazi Gradsko veće i kancelarija gradonačelnika. Ovaj spontani protest predstavljao je uvod u proces koji će trajati naredna tri meseca, i koji će biti obeležen brojnim masovnim protestima građana i građanki Niša protiv odluke o „poklanjanju aerodroma“, da bi se završio 22. juna, na sednici Skuštine grada Niša, usvajanjem odluke Gradskog veća.

Već nekoliko dana nakon prvog protesta, formirana je neformalna **inicijativa „Ne damo niški aerodroma“, koju su sačinjavali Miloš Bošković, u to vreme narodni poslanik u ostavci i udruženja građana Nacionalna koalicija za decentralizaciju, Proaktiv, Media&Reform centar i Udruženi pokret slobodnih stanara. Inicijativa je nastala iz potrebe da se artikulise spontani bunt građana protiv predaje aerodroma, i da se uđe u aktivnu kampanju za odbranu gradskog vlasništva nad aerodromom. Kampanja koja je usledila bila je forkusirana prvenstveno na informisanje javnosti o štetnosti odluke Gradskog veća, kao i na pritisak na organe gradske vlasti, prvenstveno na gradsku skupštinu, da od ove odluke odstane.** Pored već pomenutih građanskih protesta, u okviru kampanje, održano je više javnih tribina i uličnih akcija deljenja informativnih letaka i razgovora sa građanima, a tokom cele kampanje javnost je svakodnevno obavestavana o njenom toku preko društvenih mreža, pre svega preko fejsbuk profila inicijative, koji se apdejtovao i po nekoliko puta

dnevno i preko kojeg su aktivisti inicijative održavali dvosmeran komunikaciju sa građanima.

Ova tromesečna kampanja je uspela u nekoliko svojih ciljeva. Pre svega, ona je uspela da skrene pažnju javnosti na pitanje niškog aerodroma, i brojni štamapni i elektronski mediji su redovno pratili njene aktivnosti. Zatim, ona je uspela da dopre do velikog broja građana i građanki Niša, informiše ih o pravom stanju stvari koje nisu mogli da saznaju od predstavnika gradskih i republičkih vlasti, mobiliše mnoge od njih za aktivno učešće u protestima protiv poklanjanja aerodroma. Pritisak na organe gradske vlasti je takođe, kratkoročno, urodio plodom – sednica gradske skupštine na kojoj je trebalo usvojiti odluku Gradskog veća, inicijano zakazana za 10.04.2018, odložena je nakon što je inicijativa zakazala građanski protest ispred zgrade skupštine, na neodređeno vreme, i održana je tek dva i po meseca kasnije, 22.06.2018. U svom glavnom cilju, međutim, kampanja nije uspela. Na sednici skupštine grada, odluka Gradskog veća je konačno usvojena većinom glasova gradskih odbornika, a ubrzo potom, potpisan je i ugovor o prenošenju vlasništva nad gradskim aerodromom.

Kako uspesi, tako i neuspesi inicijative „Ne damo niški aerodrom“, mogu nam otkriti puno toga o potencijalima građanskog aktivizma u današnjoj Srbiji i preprekama koje stoje na putu aktivnijem uključivanju građana u donošenje odluka koje se tiču njihove zajednice.

Počnimo od uspeha. Zašto je inicijativa „Ne damo niški aerodrom“ bila u stanju da mobiliše tako veliki broj građana? Niški aerodrom, bez sumnje, ima

velikog značaja za razvoj grada – otkako je 2014, aerodrom počeo da potpisuje ugovore sa različitim loutkost avio-kompanijama, i nudi jeftine letove do različitih evropskih destinacija, broj putnika je počeo naglo da raste. Sa porastom broja letova, rastao je i broj turista iz različitih evropskih zemalja, što je direktno uticalo na razvoj niškog turizma i uspon malih biznisa povezanih sa turizmom – od hostela, hotela, barova, restorana. Takođe, pristupačna avio-veza sa Nišom, ohrabrila je strane investitore da ulažu u otvaranje lokalnih ogranaka svojih kompanija. Konačno, ali ne i najmanje važno, pošto sve veći broj ljudi iz Niša (kao i iz Srbije uopšte) odlazi da radi ili studira u zemljama Evropske unije, direktni letovi iz Niša do brojnih evropskih gradova, predstavljali su veliko olakšanje kako njima tako i članovima njihovih porodica koji su ostali u Nišu.

S obzirom da je kao glavni razlog za preuzimanje aerodroma od strane republike ubrzo prepoznat koncesioni ugovor sa francuskom kompanijom „Vansi“ za beogradski aerodrom „Nikola Tesla“¹, i da je nekoliko visokih državnih slušbenika nagovestilo da se u ovom ugovoru nalazi i klauzula kojom se ograničava broj putnika koji mogu da lete sa niškog aerodroma, lako je protumačiti spontani bunt nišljiva protiv odluke o poklanjanju aerodroma kao bunt protiv očekivanog ograničavanja razvoja niškog aerodroma. Međutim, iako je tokom kampanje protiv poklanjanja aerodroma rasla obaveštenost javnosti o mogućim razlozima za ovakvu odluku, teško je poverovati da je inicijalni bunt građana i građanki Niša bio motivisan ovakvim spekulacijama. Stoga razloga za ovaj bunt pre svega treba potražiti na drugom mestu.

Politikolozi Simor Martin Lipset i Štaj Rokan su još pre pedeset godina postavili svoju tezu o „društvenim rascepima“ (social cleavages) kao osnovi za izgradnju političkih opcija u demokratskim društvima. Po Lipsetu i Štajnu, društveni rascepi predstavljaju sukobe interesa između različitih slojeva stanovništva po različitim pitanjima, i neki od ovih sukoba postaju ose za trajnu artikulaciju politički suprotstavljenih grupacija u jednom društvu. Jedan od rascepa koje ovi autori navode kao politički zna-

čajan jeste **i rascep u odnosu između centra i periferije**, koji se politički artikulise kroz različite regionalističke i separatističke pokrete ili partije.

Iako je u Srbiji društveni rascep između centra i periferije već dugo vremena veoma izražen, i ogleda se u neravnomernom regionalnom razvoju glavnog grada i nesrazmernoj političkoj zastupjenosti glavnog grada Srbije, Beograda, i mnogih drugih krajeva Srbije, u najvećem broju slučajeva, ovaj društveni rascep nije na odgovarajući način politički artikulisan. Analiza ovakvog stanja zahtevala bi mnogo temeljniju studiju, ali se jedan od razloga može potražiti i u centralističkom ustrojstvu političkih institucija u Srbiji. Aktuelni izborni sistem, na primer, tretira celu Srbiju kao jednu izbornu jedinicu, zasnovan je na proporcionalnom raspodeli mandata na osnovu broja glasova za zatvorene partijske liste. Ovo dovodi do nesrazmerne regionalne predstavljivosti različitih delova Srbije u parlamentu, kao i do snažno centralizovane strukture najvećih nacionalnih partija. Proporcionalni izborni sistem primenjuje se i na lokalnim izborima, a predsednici opština i gradonačelnici ne biraju se neposredno, već u opštinskim i gradskim skupštinama. Zbog svega ovoga, lokalne političke elite nemaju dovoljnu snagu da se suprotstave nacionalnim elitama, što je po Lipsetu i Štajnu osnovni generator političke artikulacije društvenog rascepa između centra i periferije, tako da ovaj društveni rascep igra relativno minornu ulogu u političkom životu u Srbije.

Kada je u pitanju Niš, treći po veličini grad u Srbiji, ovaj rascep je naročito izražen i prisutan u svesti građana i njihovoj percepciji društvenih procesa u poslednjih. Nišljive i Nišljike vide svoj grad kao nepravedno zapostavljen i nedovoljno razvijen, naročito u odnosu na Beograd, kao prestonicu, i Novi Sad kao glavni grad autonomne pokrajine. Ekonomski indikatori pokazuju da ovakva percepcija nije bez osnova. Prihodi i životni standard Nišljiva niži su nego u druga dva velika grada, privreda je nerazvijenija, a broj nezaposlenih znatno viši. Nedostatak političke artikulacije gradskih interesa, dodatno pojačava ovo nezadovoljstvo, jer se čini da kako god glasali, građani i građanke Niša ne mogu uticati na javne politike koje bi radile u interesu njihove zajednice. Tvrdnja

1 U prilog ovakvom tumačenju govori i činjenica da je odluka gradskog veća o poklanjanju aerodroma doneta svega nedelju dana nakon potpisivanja koncesionog ugovora sa kompanijom „Vansi“. Detaljnije o nestransparentnosti ovog ugovora, koji ni do danas nije objavljen, videti u tekstu Zlatka Minića "Moderna evropska banana republika" (<https://pescanik.net/moderna-evropska-banana-republika/>)

da su niški političari koji su napredovali u stranačkim hijerhijama, napustili svoj grad i otišli da žive i rade u Beogradu, već dugo je opšte mesto među Nišlijama i Nišlijkama, i to ne bez osnova.

Odluka o poklanjanju gradskog aerodroma je stoga pala na plodno tle prethodno godinama zasejavano klicama nezadovoljstva zbog centralizacije Srbije i sve većeg privrednog zaostajanja Niša. Kada je odluka o poklanjanju aerodroma donesena, bez ikakve javne rasprave ili bilo kakve prethodne pripreme, to je samo na najočigledniji način potvrdilo ono što su Nišlije i Nišlije već godinama slutile – da je sistem „namešten“ na štetu Niša i da se prestonica ne obazire na njihove interese.

Pošavši od ove pretpostavke, inicijativa „Ne damo niški aerodrom“ je pristupila kampanji insistirajući na onome što povezuje građane Niša i gurajući u drugi plan ono što ih deli. Kampanja je tako omogućila da se kroz nju artikuliše ne samo nezadovoljstvo jednom konkretnom odlukom, već i dugotrajnijim procesom centralizacije, kao i postojećim političkim akterima koji ne rade u interesu grada.

Osnovnu prepreku u ovakvoj artikulaciji protesta predstavljali su već petrifikovane političke podele i osnovni izazov za aktiviste inicijative predstavljalo je pitanje kako ih izbeći. Dve osnovne podele koje su se posebno isticale kao problematične, jesu podele na podržavaoce vlasti i opozicije, kao i na nacionaliste i antinacionaliste.

U svetlu ovog izazova, aktivisti inicijative su se odmah po njenom formiranju složili oko nekoliko osnovnih principa kojih su se pridržavali tokom čitavog trajanja kampanje. Prvo, na svim okupljanjima i manifestacijama u ogranizaciji inicijative biće nedopušteno nositi bilo kakva stranačka ali i nacionalistička obeležja. Drugo, izričito će se zahtevati od učesnika da se suzdrže od bilo kakve vrste nasilja i provokacija i svako ko se ovog pravila ne bude pridržavao biće udaljen sa skupa. Treće, osnovni moto inicijative biće „Niš – grad pristojnih ljudi“ – čime će se odrediti ceo dalji kampanje, potcrtati njena nenasilnost i građanski karakter, ali i ukazati na ne ugrožavanje dostojanstva građana i građanki Niša odlukom gradskog veća.

Ovi principi ubrzo su se eksplicitno našli i u pozivu **na prvi protestni skup koji je zvanično orgai-**

zovala inicijativa „Ne damo niški aerodrom“, zakazan za 10.04.2018. ispred zgrade gradske skupštine, na dan kada je trebalo da se održi sednica ovog zakonodavnog tela na čijem dnevnom redu se nalazilo glasanje za odluku gradskog veća o poklanjanju aerodroma. Poziv na skup objavljen je na Fejsbuk stranici inicijative, a ubrzo su ga preneli mnogi niški i nacionalni mediji, i u njemu se pozivaju svi građani i građanke kojima Niš na srcu, bez obzira na političko opredeljenje. **Protest je okupio više od hiljadu Nišlija i Nišlijki koji su u potpunosti uvažili zahteve organizatora – skup je protekao mirno i bez nacionalističkih i stranačkih obeležja. Međutim, prisutno je bilo i više opozicionih lidera, kako iz Niša, tako i iz Beograda,** što je predstavnicima vlasti poslužilo kao povod da proteste označe kao opozicione. **Aktivisti inicijative su na protestu podelili flajere sa odštampanim glisovima „za“ i „protiv“ i tražili od okupljenih građana da se izjasne o odluci gradskog veća podianjem odgovarajućeg flajera.**

Odnos prema opoziciji nastaviće da predstavlja izazov za aktiviste inicijative i tokom naredna dva meseca kampanje. S jedne strane, režimski političari i mediji su i koristili svaku priliku da povežu proteste sa opozicijom i na taj način ih diskvalifikuju, računajući na već izgrađenu negativnu medijsku sliku o opoziciji. S druge strane, opozicioni akteri su kontinuirano vršili pritisak na aktiviste inicijative da im se dozvoli da uzmu aktivnije učešće u protestima, idući tako daleko da u nekoliko navrata izdaju saopštenja kojima insinuiraju da oni stoje iza protesta.

Aktivisti inicijative su međutim ostali istrajni u nameri da protesti ne dobiju stranački karakter. Bilo je više razloga za ovu istrajnost. U razgovoru sa građanima i građankama Niša, ubrzo se došlo do zaključka da protivljenje poklanjanju aerodroma transcendirala stranačke podele, i da se mnogi glasači vladajućih stranaka izjašnjavaju protiv odluke gradskog veća. Ovaj utisak je kasnije potvrđen [istraživanjem](#) javnog mnjenja koje je sredinom maja sproveo portal Nova srpska politička misao, simptomatično naslovljenog – „**Vučića vole, aerodroma ne da(va)ju**“ – **po rezultatima istraživanja, više od pedeset posto ispitanika izjasnilo se protiv poklanjanja aerodroma, a skoro pedeset posto je da podržava proteste.**

Takođe, po neformalnim saznanjima aktivista inicijative, konačna odluka o poklanjanju aerodroma, odnosno njeno usvajanje u gradskoj skupštini, zavisila je u velikoj meri upravo od stava birača vladajućih stranka prema ovakvoj odluci. U tom smislu, mišljenje prorežimskih birača bilo je izuzetno značajno za zaustavljanje odluke o predaji aerodroma, i inicijativa je aktivno radila na tome da ove birae ne antagonizuje i da se fokusira pre svega na pitanje aerodroma i prava građana Niša da odlučuju o gradskom vlasništvu.

Tenzije između inicijative i opozicionih aktera, koji su listom podržavali proteste, ticala se kako ciljeva tako i strategije. Cilj opozicionih aktera bio je pre svega povećanje vidljivosti i popularnosti u javnosti (i to prvenstveno antirežimski opredeljenoj javnosti) a tek sekundarno – sprečavanje usvajanja odluke gradskog veća. U tom smislu, antagonizacija režimskih birača nije bila njihova prva briga. Cilj inicijative je, s druge strane, bilo prvenstveno sprečavanje usvajanja štetne odluke o poklanjanju aerodroma, a sekundarno osnaživanje građana i izgradnja solidarnosti među njima.

Razlika u ciljevima odrazila se i kroz različite strategije i nastupe aktivista inicijative, sa jedne strane, i opozicionih aktera, sa druge. Najjasniji primer za ovu razliku može se videti u različitom fokusu na donosioce odluka. Naime, aktivisti inicijative su se već na samom početku kampanje složili da treba prvenstveno insistirati na odgovornosti odbornika gradske skupštine. Ovo je rezultiralo najrazličitijim akcijama, među kojima je bilo i informisanje građana o sastavu gradske skupštine, deljenje letaka sa spiskom svih gradskih odbornika, upućivanje zvaničnih zahteva gradski odbornicima da se izjasne o tome da li će glasati za odluku gradskog veća, itd.

Ova strategija proizašla je kako iz principijelnog stava da o gradskom vlasništvu mogu odlučivati jedino predstavnici građana i građanski Niša, tako i iz taktičke procene da će vlast intervenisati interveniše tako što će u igru uvesti svoj najjači adut – predsednika republike – i na taj način pokušati da pretvori pitanje vlasništva na aerodromom u izjašnjavanje za i protiv Aleksandra Vučića. Ova procena će se ubrzo pokazati ispravnom, jer će predsednik već sredinom aprila najaviti svoju posetu Nišu.

Takođe, prvenstveni fokus na odbornike gradske skupštine, imao je smisla i u svetlu činjenice da su

interesi unutar lokalne vladajuće stranke bili realno podeljeni. Na čelu aerodroma su se takođe nalazili predstavnici vladajuće stranke, kojima je u interesu bilo da ovaj ostane u gradskom vlasništvu. Ovaj sukob interesa mogao je da izazove rascepe u samoj vladajućoj stranci, i to se uistinu i desilo, ali su kadrovi koji su upravljali aerodromom iz ovog sukoba izašli kao poraženi, i ubrzo nakon preuzimanja aerodroma od strane republike, oni su smenjeni.

S druge strane, opozicioni akteri nisu oklevali da svoje kritike usmere prvenstveno ka figuri predsednika republike. Još jednom treba naglasiti da ova razlika u strategiji odslikava dublju razliku u ciljevima između aktivista inicijative i opozicionih aktera. Dok su aktivisti inicijative bili prvenstveno fokusirani na strategiju koja bi mogla najefektivnije da spreči donošenje štetne odluke gradskog veća, opozicionim akterima je bilo značajnije da ovaj sukob iskoriste kao još jedan poen u političkom sukobu sa režimom, to jest sa njegovom centralnom figurom – predsednikom republike. Treba naznačiti da se predsednik republike u početku aerodromske krize držao relativno rezervisano i da je temu aerodroma u velikoj meri prepuštao ministarki saobraćaja, građevinarstva i infrastrukture. Tek nakon 10.04.2018, i odlaganja zasedanja gradske skupštine, predsednik počinje češće da komentariše situaciju u Nišu, da bi, nakon nekoliko odlaganja, konačno i posetio grad.

Predsednikova poseta bila je najavljena za 25.04.2018, u deset sati ujutru, zvaničan povod bio je otvaranje postrojenja kompanije „Leoni“, a tom prilikom je ispred fabrike trebalo da se održi i skup predsednikovih pristalica. Aktivisti inicijative odlučili su da zakažu protest za poslepodne istog dana, na glavnom gradskom trgu. Razlog za zakazivanje protesta na dan predsednikove posete bila je namera da se ne dozvoli pomeranje fokusa sa problema aerodroma na politički sukob vlasti i opozicije. Sedmicu koja je prethodila ovom protestu, aktivisti inicijative su iskoristili za akciju svakodnevnog deljenja informativnog materijala i razgovor sa građanima u glavnoj gradskoj ulici. Ovo se ispostavilo kao vrlo uspešan potez – veliki broj građana je bio spreman da razgovara i većina se negativno izjasnila o odluci gradskog veća, a pozitivno o protestima. Jedina rezerva koju su građani izražavali u razgovoru sa aktivistima inicijative, ticala se umeštanosti opozicionih političara (o kojima su se izjašnjavali nedvosmisleno negativno) u organizaciju protesta, što je aktivistima poslužilo kao još jedna potvrda da je

odluka da se održi nastranački karakter protesta bila ispravna. U razgovoru su građani često ukazivali na to da vide preuzimanje gradskog aerodroma kao još jedan u nizu događaja kojima se Niš lišava značajnih institucija i kao izraz „beogradizacije“ Srbije.

Na skupu ispred fabrike „Leoni“, **održanom 24. aprila 2018, predsednik** je još jednom iskoristio priliku da optuži lidere opozicije da stoje iza protesta, i da proteste nazove „političkim, a ne ekonomskim“, ali je isto tako naznačio da odluku o sudbini aerodroma prepušta odbornicima gradske skupštine. **Gradanski protest održan poslepodne bio je najmasovniji do tada, i na njemu je bilo više od pet hiljada ljudi.** I ovaj protest je protekao mirno i bez stranačkih obeležja, ali uz prisustvo više stranačkih lidera.

Presednikova poseta i građanski protest još jednom su izneli na videlo razlike između aktivista inicijative i lokalnih opozicionih aktera – dok je na protestu značajno mesto zauzimala parola „**Niški protest – veći od vlasti, veći od opozicije**“, a u **pozivanju građana na protest se još jednom insistiralo na pristojnosti Nišlija i Nišliji, kao i na nadstranačkom karakteru protesta, opocioni akteri su na društvenim mrežama često koristili parolu „Iš iz Niš!“ – upućenu predsedniku Srbije.**

Pre održavanja ovog protesta, inicijativa je pozvala niške grafičke dizajnere da predlože svoja rešenja za zaštitni znak inicijative, i jednoglasno usvojila rešenje koje je predstavljalo spomenik-pesnicu iz spomen-parka Bubanj sa stilizovanim avionom koji je nadleće, tako da je ovaj simbol zauzimao značajno mesto u ikonografiji protesta – građani su sami pravili crteže i transparente sa ovim znakom, a on je bio široko prihvaćen i na društvenim mrežama. Nekoliko nedelja kasnije, inicijativa je u saradnji sa biciklističkim klubom organizovala i vožnju biciklima do spomen-parka Bubanj, u kojoj je učestvovalo više desetina građana.

Tokom svih ovih događanja, spekulisalo se o tome kada će biti održana odložena sednica gradske skupštine na kojoj će se glasati o odluci gradskog veća. Iz gradske vlasti stizale protivrečene informacije, sednica se najavljivala, pa pomerala, uz izgovore o radovima u skupštinskoj sali. Nezvanično, aktivisti inicijative su dolazili do informacija da

postoje velika neslaganja među odbornicima vladajuće koalicije, i da je upitno da li bi većina odbornika glasala za odluku o poklanjanju aerodroma. O neslaganju među odbornicima vladajuće koalicije najbolje je govorio slučaj Jelene Đorđević – odbornice iz redova Jedinственe Srbije, koja se javno usprotivila poklanjanju aerodroma, i govorila o pritiscima iz vrha gradske vlasti kojima je bila izložena. Đorđević je nakon ovoga izbačena iz stranke i uručen joj je otkaz u javno-komunalnom preuzeću „Objedinjena naplata“.

Pitanje o nastavku odložene sednice dobijalo je na značaju kako se približavao istek zakonskog roka za njeno održavanje, nakon kojeg je pretila mogućnost raspuštanja skupštine i uvođenja privremene uprave u gradu. Pa ipak, datum je obelodanjen svega dva dana pred istek ovog roka, i sednica je zakazana za njegov poslednji dan – 22. jun.

Inicijativa „Ne damo niški aerodrom“ pripremala je protest ispred gradske skupštine na dan održavanja sednice, ali je neodređenost datuma sednice predstavljala prepreku za blagovremeno pozivanje građana i zakazivanje protesta. Poziv na protest je objavljen odmah po objavljivanju datuma i satnice održavanje sednice, ali je u tako kratkom roku bilo nemoguće masovno mobilisati građane. Takođe, s obzirom da je sednica pomerana sve do početka godišnjih odmora i kraja školske godine, u gradu je u tom trenutku bilo manje ljudi nego inače. Iz svih ovih razloga, protest održan ispred gradske skupštine, sa početkom u osam prepodne, bio je najmanje posećen od svih dotadašnjih – poseta se procenjuje na nekoliko stotina ljudi. Jedna novina na ovom protestu bila su nasnimljeni pozivi poimence navedenim odbornicima gradske skupštine da glasaju protiv odluke gradskog veća. Nakon završetka protesta, više aktivista inicijative je pokušalo da uđe u salu gradske skupštine i iskoristi svoje pravo da prisustvuje sednici, ali ih skupštinsko obezbeđenje nije pustilo da uđu. Protest i sednicu pratili su brojni, kako lokalni, tako i nacionalni mediji.

Ishod sednice je danas već dobro poznat – glasovima skoro svih prisutnih odbornika vladajuće kolacije (jedan odbornik Socijalističke partije Srbije bio je uzdržan), odluka gradskog veća o poklanjanju aerodroma je usvojena.

Nakon usvajanja odluke, inicijativa je pristupila traženju pravnih puteva za osporavanje donesene odluke i pritom uočila brojne kako proceduralne, tako i supstancijalne nepravilnosti. **Podnesene su tužbe Upravnom sudu, kao i obaveštenja svim nadležnim pravosudnim organima, na čiji se ishod još uvek čeka. Jedna od uočenih proceduralnih nepravilnosti ticala se i načina na koji je odložena sednica zakazana za 10.04.2018. Odlaganje, naime, nije bilo obavljeno u skladu sa statutom gradske skupštine.**

Pre nego što se okrenemo neuspehu kampanje koju je vodila inicijativa „Ne damo niški aerodrom“ da u konačnom spreči usvajanje odluke o prenosu vlasništva nad aerodromom. Sumirajmo još jednom njene uspehe. Pre svega, kampanja informisanja i mobilizacije građana protiv ove odluke, bila je uspešna, što se ogleda u broju učesnika na protestima, ali i brojem građana koji su na društvenim mrežama delili sadržaje i objave sa Fejsbuk stranice inicijative. Zatim, kampanja obaveštavanja nacionalne javnosti i skretanja pažnje na problematičnost odluke gradskog veća, takođe se može smatrati uspešnom – o čemu svedoči ogroman broj vesti i tekstova u medijima o aktivnostima inicijative, građanskim protestima i problemima veznim za odluku gradskog veća. Konačno, i kampanja pritiska na gradsku vlast da odustane od sporne odluke barem dok se o njoj ne sprovede opsežna javna rasprava, kratkoročno je bio uspešan. Tromesečno odlaganje konačne odluke u velikoj je meri bilo rezultat građanskih protesta i kampanje koju je vodila inicijativa „Ne damo niški aerodrom“. Ova tri meseca su pak omogućila da se o u javnosti problematizuje odluka o poklanjanju aerodroma, da se iznesu brojni argumenti protiv nje i da se građani temeljnije informišu o njenoj štetnosti, kao i pravom stanju na niškom aerodromu.

S druge strane, kampanja nije uspela da spreči usvajanje odluke o poklanjanju aerodroma, i značajno je razmotriti moguće razloge za ovaj neuspeh.

Pritisak na odbornike gradske skupštine imao je za cilj da ove izabrane predstavnike građana Niša navede da preispitaju odluku gradsku veća za koju im je naloženo da glasaju. Pritisak na njih je imao smisla u svetlu činjenice da su oni ti od kojih najneposrednije zavisi usvajanje ove odluke, kao i zbog činjenice da je njihova odgovornost građanima i

građankama Niša najjasnija. S druge strane, zahvaljujući postojećem izborom sistemom, odbornici se biraju na stranačkim listama, a ne direktno, tako da njihova izgledi zavise mnogo više od volje stranaka koje ih kandiduju, nego od stava građana o tome kako su obavljali svoju odborničku dužnost. Takođe, u situaciji u kojoj rejting vladajuće koalicije prvenstveno zavisi od rejtinga predsednika najjače stranke u ovoj koaliciji i u kojoj rezultati lokalnih izbora u velikoj preslikavaju rezultate izbora na nacionalnom nivou, poslušnost stranačkoj centrali izgleda kao mnogo bolja strategija političkog opstanka, nego odgovornost građanima. Ovo je, čini se, glavni razlog zašto su odbornici vladajuće koalicije bili spremni da ignorišu masovno negodovanje građana i glasaju po naređenju stranačkih centrala.

Drugo, kako nam govori primer već pomenute odbornice Jelene Đorđevića – mnogi odbornici vladajuće koalicije imaju mnogo više da izgube suprotstavljajući se volji stranačke centrale nego suprotstavljajući se volji sopstvenih birača. Čak i u ako u drugom slučaju potencijalno rizikuju da na narednim izborima građani ne glasaju za njih, u prvom slučaju rizikuju mnogo više – ne samo odborničko mesto, već potencijalno i posao i bezbednost. Moć je dakle, iz institucionalnih razloga, ali i zbog specifične strukture klijentelističkog režima, u potpunosti izmeštena iz lokalnih samouprava u centrale stranaka, i pritisak građana, kako god intenzivan bio, pokazuje se nedovoljnim da utiče na predstavnike lokalne vlasti u situaciji u kojoj se to kosi sa jakim interesom stranačkih centrala.

Treće, ako je odluka o poklanjanju niškog aerodroma zaista prvenstveno zavisila od potpisivanja koncsionog ugovora za beogradski aerodrom „Nikola Tesla“ sa francuskom firmom „Vansi“, vrednim više milijardi evra, onda je razumno pretpostaviti da je sama razmera interesa koji su bili u igri na nacionalnom nivou bila prevelika da bi im se efektivno mogla suprotstaviti jedna lokalna inicijativa. Niški aerodrom je poslužio kao moneta za potkusurivanje u mnogo većoj igri, i protivljenje građa i građanki Niša bilo je zanemarljiva cena za stranke na vlasti, u poređenju sa potencijalnom dobiti od ugovora sa stranim investitorom.

Konačno, relativna vremenska udaljenost lokalnih izbora u trenutku kada se odlučivalo o sudbini niškog aerodroma (sledeći redovni izbori za gradsku

skupštinu trebalo bi da se održe u proleće 2020), možda je dala dodatno olakšala donošenje ovakve odluke, uz pretpostavku da ima dovoljno vremena da se slučaj istisne iz sećanja javnosti do naredne izborne kampanje. Da li će se ova procena pokazati tačnom, zavisi i od daljih postupaka inicijative „Ne damo niški aerodrom“, koja redovnim izveštavanjem o štetnim posledicama preuzimanja aerodroma pokušava da održi temu živom u gradskoj i nacionaloj javnosti.

U svetlu ovih razmatranja, lako je doći do pesimističkog zaključka da je u situaciji kakvu danas imamo u Srbiji – dakle situaciji u kojoj su institucije otuđene, a moć i odlučivanje izmešteni iz organa gradske samouprave u mali krug ljudi na vrhu stranačkih hijerarhija – lokalni aktivizam poput onog kojima se bavi inicijativa „Ne damo niški aerodrom“, unapred osuđen na neuspeh. Međutim, u svetlu ranije iznetog razmatranja o načinima političke artikulacije društvenih rascepa, uspeh i neuspeh ovakvih inicijativa ne bi trebalo meriti isključivo time da li su one postigle svoj neposredni cilj, već i time da li su uspele da omoguće da ranije zanemareni interesi građana dođu do jasnijeg izražaja i da na taj način otvore prostor za proširenje društvene i političke debate tako da ona uključi i teme do kojih je građanima stalo, ali koje nisu uspevale da se pretoče u jasno formulisane političke platforme.

Kampanja protiv poklanjanja niškog aerodroma uspela je da, bar na nekoliko meseci, u žižu političke debate dovede pitanja koja su ranije bila izvan nje. Ova pitanja tiču se decentralizacije, nadležnosti lokalnih samouprava, kao i mogućnosti građana da sami odlučuju o javnim dobrima koja se pripadaju njihovim lokalnim zajednicama. Takođe, ova kampanja pružila je mogućost građanima i građankama Niša da po prvi put od uvođenja višestranačja, sebe vide kao političke subjekte sa zajedničkim interesima i mogućnošću da zajednički delaju. **Afirmacija lokalnog identiteta i gradskih simbola na kojoj je tokom kampanje insistirala inicijativa, pružila je priliku Nišlijama i Nišljikama da sebe vide kao deo kolektiva drugačijeg od onih koji inače dominiraju političkim životom Srbije – partija i nacije.** Viđena na ovaj način, kampanja protiv poklanjanja

aerodroma prestaje da bude samo incident u političkom i društvenom životu Srbije, i postaje vesnik mogućnosti da se politika vrati građanima i temama koje ih prvenstveno interesuju – upravljanju lokalnim zajednicama i javnim dobrima.

Američka politička teoretičark Boni Honig je u poslednjih nekoliko godina napisala niz tekstova o značaju „javnih stvari“ za zdravlje demokratije. Po Honig, javne stvari su trajni i otporni objekti koji predstavljaju predmet naklonosti građana, za koje se građani emotivno vezuju. Ovi predmeti mogu biti različite javne institucije, parkovi, škole, bolnice, spomenici. Osećanje povezanosti sa ovim predmetima omogućava građanima da sebe vide kao deo iste zajednice i kao sposobne da zajednički delaju. Ukratko, po Honig, demokratija je pre svega sporenje oko javnih stvari i njihove funkcije u životu zajednice. Neoliberalne politike privatizacije javnih stvari stoga nisu upitne samo sa ekonomskog aspekta, već i sa aspekta očuvanja demokratije. Honig piše:

„Svi oblici vladavine i građanstva povezani su sa željom. Oni ne predstavljaju samo pravila za koordinisanje lokalnih kolektivnog delanja. Oni nas takođe uvode u zamišljene prošlosti i budućnosti, usmeravaju naše želje, struktuiraju naša prijateljstva i neprijateljstva, i oblikuju, a zatim pothranjuju ili izgledaju, naše nade. Ali zajedničko usmerenje za *zajedničkim* objektima specifično je za demokratiju i to nas nagoni da se zapitamo da li bi naše sopstveno doba, obeleženo bezobzirnom privatizacijom, moglo biti uvod u propast demokratije. Da li će neoliberalno indiskriminativno privatizovanje javnih stvari i proizvodnja želja za privatnim, komercijalnim objektima, predstavljati specifičan – možda čak i kataklizmičan – izazov za *demokratiju*?“²

Niš je, kao i ostatak Srbije, u poslednjih trideset godina prošao kroz upravo kataklizmičan proces privatizacija, pa i nestajanja *javnih stvari* – proces u kojem su nestajale čitave fabrike koje su nekada predstavljale ne samo mesto zaposlenja desetina hiljada Nišlija, već i predmet kolektivne vezanosti i ponosa (na nekadašnjem natpisu na ulazu u Niš moglo se pročitati – „Dobro došli u grad elektronike!“ – poruka koja je direktno upućivala na danas odavno rasformiranu Elektronsku industriju Niš). Ovaj proces nije bio predmet političke debate niti odlučivanja, već je bio

2 Bonnie Honig, “Public Things: Jonathan Lear’s *Radical Hope*, Lars von Trier’s *Melancholia*, and the Democratic Need”, *Political Research Quarterly*.

viđen kao neminovan, dakle upravo kao jedna vrsta prirodne kataklizme koja je zadesila grad.

Ustavši u odbranu svog aerodroma, Nišljie i Nišlijke su po prvi put u poslednjih trideset godina ustale u odbranu javne stvari za koju su zajednički vezani. To možda nije promenilo ishod samog procesa, ali im je omogućilo da vide sebe kao pripadnike iste zajednice kojoj je stalno do zajedničkih objekata i koji se za te objekte mogu zajednički boriti. **Simbolika pesnice iz spomen-parka Bubanj na zanimljiv način povezuje borbu za odbranu aerodroma sa istorijom borbe za slobodu, ali i sa još jednom javnom stvari koja predstavlja predmet kolektivne vezanosti – samim spomen-parkom na Bubenju.**

Honig značaj javnih stvari neretko ilustruje primerom iz filma Larsa fon Trira, *Melanholija*, koji se bavi doslovnom kataklizmom – krajem sveta izazvanim sudarom planete Zemlje sa asterodiom pod imenom „Melanholija“. Pred kraj filma, vidimo troje junaka, dve odrasle žene i jednog dečaka, kako suočeni sa neposredno predstojećom kataklizmom grade improvizovanim šator od pruća, za koji jedna od žena kaže dečaku da predstavlja „magičnu pećinu“ koja će ih zaštititi od katastrofe. Na samom kraju filma vidimo ovo troje kako sede u šatoru, držeći se za ruke, u trenutku kada asteriod udara u planetu uništavajući sve pred sobom. U priči o „magičnoj pećini“, međutim, Honig ne vidi puku iluziju, već nadu, posredovanu zajedničkom stvari, improvizovanim šatorom u kojem se junaci ponovo osećaju sigurno jedni sa drugima, uprkos dolazećoj kataklizmi. Nadovezujući se na rad britanskog psihoanalitičara Donalda Vinikota, koji je ukazivao na značaj odnosa prema objektima (poput omiljenih igračaka) za zdrav razvoj i odrastanje dece, Honig tvrdi da se fon Trirov film može tumačiti i na sledeći način:

„Kao fantazija dečaka koji proživljava svoju adolescenciju kroz san koji mu izgleda kao kraj sveta, zato što uključuje agresiju, bes i druga ‘ružna osećanja’... Fon Trir nas podseća na našu potrebu za intersubjektivnim zadovoljstvima i na značaj zajedničkih (ili u demokratskijim terminima) *javnih* stvari koje nas održavaju i koje mi održavamo, o njima brijemo i za njih se borimo. U jednoj takvoj sredini, Vinikot bi rekao da prolazimo kroz iskustvo osećanja koja se mogu činiti kataklizmičnim, ali da mi –

kao i svet – uspevamo da preživimo. Ovo zahteva i preživljavanje samih stvari. U Vinikotovom svetu, upravo se u tome sastoji njihova magija. Mi ih uništavamo, ali one preživljavaju i prenose svoju izdržljivost i na nas.“

Borba protiv preuzimaja niškog aerodroma može, u retrospektivi, izgledati kao unapred osuđena na neuspeh. Jednom kada se sagleda čitav splet interesa i odnosa moći koji je stajao iza odluke da se aerodrom preuzme, protesti građana mogu izgledati detinjasto i nemoćno da išta promene. Međutim, sama spremnost građana da se upuste u tri meseca dugu borbu za javnu stvar do koje im je stalo, ukazuje na nešto drugo – na istrajnost i izdržljivost građana i građanki Niša i njihovu posvećenost zajedničkoj demokratkoj budućnosti. U ovom se, mogli bismo da kažemo, parafrazirajući Honig, sastoji magija niškog aerodroma.

